

Η μετάβαση από την παιδική στην εφηβική ηλικία

Γεώργιος Φλουρής
Δάσκαλος, MSc Πανεπιστημίου Κρήτης
g.p.flouris@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη ασχολείται με τα γνωρίσματα και τις επιπτώσεις που επέρχονται από το πέρασμα του παιδιού στην εφηβική ηλικία, που αποτελεί το στάδιο της εκκόλαψής του σε ενήλικο άτομο. Οι βιολογικές μεταβολές αυτού του αναπτυξιακού σταδίου επιφέρουν ψυχοσωματικές αλλαγές στο απερχόμενο παιδί και νυν έφηβο, οι οποίες αντικατοπτρίζονται στον τρόπο σκέψης του. Οι αλλαγές αυτές επηρεάζουν τη γνωστική, κοινωνική και ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του νέου, προετοιμάζοντάς τον να μεταβεί στην «πύλη» της ενηλικότητας. Για την ομαλή, όμως, αυτή μετάβαση καταλυτικός είναι ο ρόλος που διαδραματίζει, εκτός από την οικογένεια, και η εκπαίδευση, ενώ σημαντικά μπορεί να επηρεάσουν και τα χαρακτηριστικά κάθε εποχής. Παράγοντες, όπως η οικονομική κρίση, η εργασιακή ανασφάλεια, η εντατικοποίηση του σχολικού προγράμματος και η επιτακτική ανάγκη για ορθολογική χρήση της πληροφόρησης, που προσφέρει η σύγχρονη τεχνολογία του διαδικτύου, αφήνουν το στίγμα τους στον αγώνα του εφήβου για προσαρμογή, η αποτυχία της οποίας εκδηλώνεται στον έφηβο με διαταραχές, που ενδέχεται να μην εκδηλωθούν, αλλά, στην αντίθετη περίπτωση, να δύνανται να αντιμετωπιστούν εύστοχα.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Εφηβεία, ήβη, παιδί-εκκολαπτόμενος ενήλικος, εγωκεντρισμός, ναρκισσισμός, εξιδανίκευση, μεταβλητότητα, φορείς κοινωνικοποίησης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εφηβεία αποκαλείται η εξελικτική διεργασία στη ζωή του ανθρώπου, που συνδυάζει βιολογικές μεταβολές της φυσιολογίας της ήβης και ταυτόχρονα μεταβλητότητα στην ανάπτυξη γνωστικών, κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων. Ειδικότερα, η ήβη είναι ο προθάλαμος της εφηβείας και διαρκεί περίπου 2 χρόνια, από τα 9 έως τα 11 περίπου στα κορίτσια, και από τα 10 έως τα 12 στα αγόρια, ενώ η εφηβεία κρατάει περισσότερα χρόνια, από τα 11 έως τα 17-18 στα κορίτσια και από τα 12 έως τα 20 στα αγόρια (Ζουπάνος, 2013). Δηλαδή αποτελεί μία μακρόχρονη περίοδο που εντοπίζεται στο μεταίχμιο της παιδικής ηλικίας, με εναρκτήριο στάδιο το τέλος της τελευταίας και τελικό όριο την «πύλη» της ενηλικίωσης. Το παιδί παύει να είναι πλέον παιδί, αλλά δεν είναι ακόμα και ώριμος ενήλικος. Αντίθετα, είναι ένα πρόσωπο που εκκολάπτεται για να ενηλικιωθεί.

Με λίγα λόγια, η εφηβική ηλικία αποτελεί την αναπτυξιακή εκείνη περίοδο της ζωής του ανθρώπου που περιλαμβάνει ορμονικές (και όχι μόνο) αλλαγές στο σώμα του παιδιού, οι οποίες συνοδεύονται και από ταυτόχρονες ψυχοσωματικές μεταβολές, που ολοκληρώνονται με τη γενετήσια ωρίμανση και τον καθορισμό της ταυτότητας του νέου ατόμου, το οποίο από παιδί μεταβαίνει στη φάση της ενηλικότητας (Ρομποτή, 2004). Χαρακτηριστικό της περιόδου αυτής είναι ότι δεν έχει ταυτόσημη εκδήλωση για όλα τα άτομα, αλλά χαρακτηρίζεται από διακύμανση εκδηλώσεων ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία του παιδιού-εκκολαπτόμενου ενηλικού και το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο διαβιώνει.

Έτσι, λοιπόν, η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στο να διερευνήσει τα χαρακτηριστικά της μετάβασης του ατόμου από παιδί σε εκκολαπτόμενο ενήλικο, να ιχνογραφήσει τα προβλήματα που ανακύπτουν σε αυτό το στάδιο μετάβασης και να αναδείξει τις προκλήσεις που το τελευταίο εγκυμονεί για τον σύγχρονο εκπαιδευτικό.

ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Η εφηβική ηλικία δεν εξελίσσεται ομοιόμορφα σε όλα τα άτομα, όσον αφορά στην έναρξη, τη διάρκεια και τη λήξη. Αυτό συμβαίνει διότι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη μετάβαση από την παιδική στην εφηβική ηλικία δεν είναι μόνο γενετικοί, αλλά και περιβαλλοντικοί, κοινωνικοί ακόμα και πολιτιστικοί (Μακρή-Μπότσαρη, 2011). Για τον λόγο αυτό, δεν είναι τυχαίο ότι παρατηρείται εφηβική συμπεριφορά και σε ενήλικους που δεν κατάφεραν να μεταβούν από την εφηβική ηλικία στο στάδιο της ωρίμανσης.

Η λέξη *έφηβος*, στην αρχαία εποχή, αναφερόταν στο τέλος της περιόδου που σήμερα είναι γνωστή ως *εφηβεία*. Τότε ονομαζόταν *ήβη*. Η ήβη άρχιζε, όπως ισχύει και σήμερα, με την πρώτη εμφάνιση των εξωτερικών γνωρισμάτων του φύλου, και τελείωνε όταν το αποφάσιζε ο νόμος. Στην Αθήνα, και γενικότερα στις Ιωνικές πόλεις, η ήβη τελείωνε μόλις ο νέος συμπλήρωνε το 16^ο έτος της ηλικίας του, ενώ στη Σπάρτη και γενικά στις Δωρικές πόλεις, μόλις γινόταν 18 χρόνων. Για τα κορίτσια, το τέλος της εφηβείας σήμαινε ότι είχαν φτάσει πλέον σε ηλικία γάμου και γενικότερα η ήβη τελείωνε γι' αυτά πολύ νωρίτερα από ό,τι στα αγόρια. Στην αρχαιότητα, αντί του όρου *έφηβος* χρησιμοποιούσαν συνήθως τον όρο *νέος* (Ομάδα αγωγής υγείας Β' Τάξη Γυμνασίου Δομοκού, 2005).

Η εφηβεία, ως βιοψυχολογικό φαινόμενο, τώρα, επιδρά, όχι μόνο στη σωματική ανάπτυξη, αλλά και στην ψυχολογία του νέου ανθρώπου (Ζουπάνος, 2013). Οι βιολογικές ρηξικέλευθες αλλαγές που επέρχονται στο νεαρό άτομο αυτή την περίοδο, καθώς και η μεταμόρφωση του σώματος του παιδιού σε έναν εκκολαπτόμενο ενήλικο σωματότυπο, χρήζουν επανατοποθέτησης, τόσο του εφήβου, σε σχέση με τον εσωτερικό εαυτό του, όσο και με το εξωτερικό περιβάλλον. Οι αλλαγές αυτές, που αφορούν τόσο στα πρωτογενή όσο και στα δευτερογενή γενετικά χαρακτηριστικά του φύλου, επιφέρουν ανακατατάξεις στην αντίληψη του εφήβου για την εικόνα του εαυτού του. Γι' αυτό, δεν είναι τυχαίο ότι υπάρχουν έφηβοι που δυσκολεύονται να αποδεχθούν τη «μεταμόρφωση» αυτή. Γενικότερα, η μετάβαση από την παιδική ηλικία προς την έλευση της ενηλικότητας διακρίνεται από γνωρίσματα που γεννούν επικείμενους προβληματισμούς.

Ειδικότερα, το πέρασμα από την παιδική στην εφηβική ηλικία χαρακτηρίζεται από τον λεγόμενο «εγωκεντρισμό». Ο όρος αυτός είναι παραπλανητικός, εφόσον δεν έχει ηθικό-αξιολογικό περιεχόμενο, δηλαδή δεν αφορά στον εγωισμό, αλλά είναι ένα φυσιολογικό αναπτυξιακό φαινόμενο (Γαλανάκη, 2003).

Οι μορφές εγωκεντρισμού, κατά την εφηβική ηλικία, όπως υποστηρίζει ο κλινικός ψυχολόγος David Elkind (1987), είναι: το «φανταστικό ακροατήριο» και ο «προσωπικός μύθος». Ο Elkind άρχισε να ασχολείται με τον εφηβικό εγωκεντρισμό, όταν εργαζόταν με παραβατικούς εφήβους, και διαπίστωσε την αδυναμία των τελευταίων να εισέλθουν και να νιώσουν τη θέση των προσώπων που έβλαψαν. Οπότε, ο εγωκεντρισμός, σύμφωνα με την ίδια άποψη, αναπτύσσεται με άλλο τρόπο στην παιδική ηλικία, υιοθετώντας τη μορφή της αποτυχίας διαφοροποίησης ανάμεσα στο παροδικό και το μόνιμο, το υποκειμενικό και αντικειμενικό και το ατομικό και καθολικό.

Σύμφωνα με ένα από τα γνωρίσματα του εγωκεντρισμού στην εφηβεία, το «φανταστικό ακροατήριο», ο έφηβος θεωρεί ότι όλοι γύρω του τον παρατηρούν, είτε για να τον επικρίνουν είτε για να το θαυμάσουν, ανάλογα με το αν η αξιολόγηση για τον εαυτό του είναι θετική ή αρνητική. Με τον τρόπο αυτό, υποβάλλει τον εαυτό του σε έναν διαρκή ψυχαναγκαστικό έλεγχο ή μια υποτιθέμενη από τους άλλους κρίση. Κατά το δεύτερο γνώρισμα, του «προσωπικού μύθου», ο έφηβος νιώθει ότι είναι τόσο σημαντικό πρόσωπο που μαγνητίζει διαρκώς την προσοχή των άλλων, και ότι τα συναισθήματά του διαφοροποιούνται εντελώς από των υπολοίπων γύρω του, με αποτέλεσμα να νιώθει ότι κανείς δεν μπορεί να τον καταλάβει. Ταυτόχρονα, όμως, έχει έλλειψη της αίσθησης του κινδύνου, λόγω του αναπτυσσόμενου αισθήματος της απρωτότητας. Ο εγωκεντρισμός, που εμφανίζεται σε διάφορα στάδια γνωστικής ανάπτυξης, όπως στη βρεφική και την παιδική ηλικία, σταδιακά

υποχωρεί στο τέλος της εφηβείας, λόγω της ωρίμανσης των νοητικών του λειτουργιών και της κοινωνικής εμπειρίας που επιτρέπουν στον έφηβο να ελέγξει τις δυσλειτουργίες που προκαλεί αυτός ο τρόπος σκέψης, και να αποκεντρώσει τη σκέψη του από τους «μύθους» της εύάλωτης αυτής ηλικίας (Γαλανάκη, 2003).

Ένα ακόμα στοιχείο που θα άξιζε να αναφέρουμε, είναι ότι ο έφηβος, σε αυτή τη φάση, παρουσιάζει τάση ενδοσκόπησης και διακατέχεται από τον λεγόμενο «αφελή ιδεαλισμό», που τον παρακινεί να δημιουργεί ιδεολογίες οι οποίες στοχεύουν στην αναμόρφωση του κόσμου και συνήθως δεν φτάνουν στο επίπεδο της πρακτικής εφαρμογής (Γαλανάκη, 2003).

Επιπλέον, κατά τον Rene Spitz, γνωστό επιστήμονα ψυχικής υγείας, στους εφήβους συναντάται το «πένθος» των γονεϊκών εικόνων και η επιλογή ετερόφυλου αντικειμένου. Ειδικότερα, στην εφηβική ηλικία παρατηρείται η προσπάθεια απογαλακτισμού από τους γονείς και η αναζήτηση προσοχής σε τρίτα άτομα. Η οριστική και αναπότρεπτη εγκατάλειψη του «πρωτογενούς αντικειμένου αγάπης», δηλαδή της μητέρας ή και του πατέρα, μέσα από αυτό ακριβώς το «πένθος» των γονεϊκών προτύπων, συμβάλλει στον επαναπροσανατολισμό προς άλλα αντικείμενα σχέσεων (Ρομποτή, 2004). Έτσι, το «πένθος» του εφήβου εμφανίζεται ως καταλυτικός παράγοντας που προωθεί την πρόοδο της φυσιολογικής ανάπτυξης.

Πολύ σημαντικό, ωστόσο, στοιχείο για τη δόμηση του ψυχισμού του εφήβου, είναι και η εξιδανίκευση, ένα ζήτημα που θα πρέπει να προηγηθεί της φυσικής επιλογής του ετερόφυλου αντικειμένου. Με το όρο *εξιδανίκευση*, λοιπόν, θεωρούμε το σύνολο των δραστηριοτήτων που περιλαμβάνουν την τέχνη, την πνευματική έρευνα και ενασχόληση. Μία ενόρμηση λέγεται εξιδανικευμένη, όταν προσανατολίζεται προς αντικείμενα κοινωνικά αποδεκτά. Ορισμένοι έφηβοι, συνήθως οι περισσότεροι, κατά την περίοδο αυτή, αναπτύσσουν νέα ταλέντα, δημιουργικότητα, ικανότητες και εκφραστικά μέσα που δεν είχαν χρησιμοποιήσει νωρίτερα. Συχνά πρόκειται για δραστηριότητες μέσω των οποίων ο έφηβος ψάχνει να εκφράσει μια ζωή κυρίως φαντασιωσική, ιδιαίτερα έντονη, και μια θλίψη μπροστά στον αποχωρισμό του παιδικού κόσμου, ενώ ταυτόχρονα δηλώνουν και μια έντονη επιθυμία για συγκινησιακές ικανοποιήσεις (Ρομποτή, 2004). Η εμφάνιση της ώριμης ενηλικιότητας και η προσαρμογή του εφήβου σε μια νέα αντίληψη της πραγματικότητας, έχουν ως συνέπεια τη σταδιακή απώλεια των σπάνιων αυτών χαρισματικών γνωρισμάτων της εφηβείας.

Ταυτόχρονα, ο έφηβος διακατέχεται από ναρκισσισμό, που εκδηλώνεται με υπερεκτίμηση του εαυτού του, ευθιξία και μεγέθυνση των καταστάσεων, γεγονός που δεν του επιτρέπει να ελέγξει την πραγματικότητα (Γαλανάκη, 2003). Ειδικότερα, το πρώτο στάδιο της επιλογής του ετερόφυλου αντικειμένου, που αναφέρθηκε παραπάνω, είναι η ναρκισσιστική αναδίπλωση. Μία μορφή, επίσης, αναζήτησης αυτού είναι η τάση για ονειροπόληση, για φαντασιωσικού τύπου δραστηριότητες, για υπερευαισθησία και για αισθητηριακή οξύτητα (Ρομποτή, 2004). Αυτές οι τάσεις διαδραματίζουν έναν λειτουργικό ρόλο στην εφηβεία. Το νέο άτομο, μέσω αυτών, αφομοιώνει τις νέες συναισθηματικές καταστάσεις που γεννιούνται από την εξελικτική αναπτυξιακή διαδικασία προς την ενηλικίωση.

Τα ομοφυλικά στοιχεία, που συχνά ανιχνεύουμε στη φάση αναζήτησης του ετερόφυλου αντικειμένου, είναι, σε αυτές τις περιπτώσεις, μία αναγκαία συνθήκη. Μια αγάπη εξιδανικευμένη, παθιασμένη του εφήβου για φίλους του ίδιου φύλου, που αποτελούν ταυτόχρονα «αντικείμενα» και εικόνες του ιδανικού του εγώ, είναι χαρακτηριστικά φαινόμενα της ηλικίας αυτής. Συγκεκριμένα, στην αναπτυξιακή αυτή πορεία του εφήβου ιδιαίτερη θέση κατέχουν οι ταυτίσεις και το ιδανικό του εγώ, δηλαδή «γίνομαι για μένα αυτός που θέλω εγώ και όχι αυτός που θέλουν οι άλλοι». Ο έφηβος, ειδικότερα, βρίσκεται ανάμεσα σε γονεϊκές ταυτίσεις και ταυτίσεις με ήρωες, είδωλα, ηθοποιούς, που προκαλούν και μια σταδιακή απώλεια της ταυτότητάς του ως ατόμου (Ρομποτή, 2004).

Γενικότερα, η εφηβική ηλικία χαρακτηρίζεται από μια μεταβλητότητα που εκφράζεται με συγκρούσεις, διακυμάνσεις αυτοεκτίμησης και προσπάθειας για διαμόρφωση της ταυτότητας του εαυτού, κατά τη διάρκεια της οποίας ο έφηβος μπορεί να αποσκοπεί σε καλλιέργεια σχέσεων με ετερόφυλα αντικείμενα και σε πνευματικά, καλλιτεχνικά ή

επαγγελματικά ενδιαφέροντα. Εκτός, όμως, από αυτά, ο έφηβος πετυχαίνει και νοητικά άλματα, όπως ότι καθιστά τον εαυτό του αντικείμενο σκέψης και δύναται πια να προσδιορίζει σχέσεις αιτίου-αποτελέσματος, δηλαδή να χρησιμοποιεί την επιστημονική-πειραματική μέθοδο (Γαλανάκη, 2003).

Τα παραπάνω γνωρίσματα, που σηματοδοτούν την είσοδο του νέου ανθρώπου στην εφηβική ηλικία, και αποτελούν πολλές φορές αναγκαία συνθήκη στη φυσιολογική αναπτυξιακή πορεία του, γεννούν προβληματισμούς για το κατά πόσο προωθούν την ομαλή εξέλιξη του εφήβου ή αποτελούν τροχοπέδη σε αυτή. Τα χαρακτηριστικά αυτά φαίνεται κάποιες φορές να προκαλούν εμπλοκές και δυσλειτουργίες, τόσο στην εικόνα που έχει ο έφηβος για τον εαυτό του όσο και στο ομαλό πέρασμά του στην ενήλικη ζωή. Για την απεμπλοκή και την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων που ενδέχεται να ανακύψουν από την αναπτυξιακή πορεία του εφήβου προς την ενηλικίωση, καταλυτικό ρόλο διαδραματίζουν οι φορείς κοινωνικοποίησης και ιδιαίτερα η οικογένεια και το σχολείο (Νόβα-Καλτσούνη, 1998). Τόσο ο γονεϊκός ρόλος όσο και ο ρόλος του εκπαιδευτικού δύναται να εξισορροπήσει τις αντίρροπες τάσεις – δυσλειτουργικές και εποικοδομητικές– που δημιουργεί αυτή η ηλικία, και μπορεί να συνδράμει τον έφηβο στο να επενδύσει στα χαρισματικά στοιχεία-δώρα αυτής της αναπτυξιακής περιόδου, όπως είναι η δόμηση της λογικής σκέψης, η δημιουργικότητα, οι καλλιτεχνικές τάσεις και ο νεανικός ιδεαλισμός. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι ικανά να αποτελέσουν μηχανισμούς αποφόρτισης από την ένταση αυτής της περιόδου αναπροσαρμογών, η οποία, ανάλογα με τον χειρισμό του εξωτερικού περιβάλλοντος, δύναται να αποβεί γόνιμη και εποικοδομητική για τη μετεξέλιξη του νέου ανθρώπου σε ώριμο ενήλικο.

Ο ΕΦΗΒΟΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Η μετάβαση από την παιδική στην εφηβική ηλικία περιλαμβάνει κάποιες εγγενείς δυσκολίες, οι οποίες οφείλονται στις βιοψυχολογικές μεταβολές που εμφανίζονται στο παιδί που εκκολάπτεται σε έφηβο και ύστερα σε ενήλικο άτομο. Η απορρόφηση των «κραδασμών» που προκαλούν οι νέες αυτές σωματικές και ψυχολογικές αλλαγές στον νέο δεν είναι πάντοτε εύστοχη, διότι συναρτάται από το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο αυτός εγκολλώνεται (Μακρή-Μπότσαρη, 2011).

Ειδικότερα, τα χαρακτηριστικά των τελευταίων χρόνων, δεν αφήνουν αλώβητο το πέρασμα των νέων από την παιδικότητα στην εφηβεία. Συγκεκριμένα, φαίνεται ότι η κρίση της εποχής, είτε επικαλύπτεται με τον μανδύα της οικονομικής δυσπραγίας είτε εκφράζεται ως κρίση αξιών, αλλά και η ραγδαία επιστημονικό-τεχνολογική πρόοδος επιταχύνει πολλές φορές τη μετάβαση στην εφηβεία και ακόμα περισσότερο το πέρασμα στην ενηλικίωση. Παρ' όλα αυτά, οι αναπτυξιακές φάσεις, τόσο της παιδικής ηλικίας όσο και της εφηβείας, είναι απαραίτητο να διανυθούν για την ομαλή ψυχοσύνθεση του μετέπειτα ενήλικου προσώπου.

Κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των τελευταίων χρόνων στη χώρα μας είναι η γενικευμένη οικονομική και εργασιακή ανασφάλεια που πολλές φορές μετεξελίσσεται σε πρόβλημα επιβίωσης, η απαξίωση συχνά διαχρονικών θεσμών, όπως του γάμου, των πολιτικών κομμάτων ή των εκκλησιαστικών ταγών, η γενικότερη αποδυνάμωση του θρησκευτικού συναισθήματος, η όλο και μεγαλύτερη ανισοκατανομή αγαθών και βαρών, ο επαγγελματικός ανταγωνισμός, η μεταλλαγή της κοινωνίας σε μια κοινωνία της πληροφορίας, και η ταυτόχρονη ανάγκη εκπαίδευσης στη διαχείριση των πληροφοριών ενημέρωσης, η εξάπλωση της τεχνολογίας και ο νέος εκπαιδευτικός της ρόλος είτε στο σχολείο είτε μέσω του διαδικτύου, η εντατικοποίηση του σχολικού προγράμματος, η διάρρηξη συχνά του κοινωνικού ιστού της οικογένειας και η ρευστότητα και η σύγχυση των πρώην ισχυρών ιδεολογιών (Δελλασούδας, 2005. Δερμιτζάκης & Ιωαννίδης, 2004. Φραγκάκη & Λιοναράκης, 2009).

Τα χαρακτηριστικά κάθε εποχής στιγματίζουν την αναπτυξιακή πορεία των εφήβων, οι οποίοι είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι στις προκλήσεις των καιρών. Ο έφηβος σε αυτόν τον αγώνα προσαρμογής και επιβίωσης μπορεί να αναπτύξει διαταραχές, οι οποίες συχνά είναι η τοξικομανία, η κατάθλιψη, οι διατροφικές διαταραχές (νευρική ανορεξία, βουλιμία), η αντικοινωνική συμπεριφορά, η παραπτωματική συμπεριφορά και η διαταραχή των γνωστικών λειτουργιών (Ρομποτή, 2004).

Όσον αφορά στη διαταραχή των γνωστικών λειτουργιών, αυτές αποτελούν διαταραχές της ανάπτυξης της προσωπικότητας που συνδυάζονται με σχεδόν πλήρη σχολική αποτυχία, η οποία δεν σχετίζεται με το νοητικό επίπεδο (Ρομποτή, 2004). Ειδικότερα, ο έφηβος παύει να αναζητά και να βρίσκει ενδιαφέροντα στη ζωή, δεν ξέρει να αξιοποιεί τον ελεύθερο χρόνο του και νιώθει περιθωριοποιημένος.

Στην περίπτωση αυτή η εκπαιδευτική παρέμβαση είναι απαραίτητη για να προωθήσει τη διαπροσωπική κατανόηση στην εκπαιδευτική φιλοσοφία με έμφαση στην προώθηση της συναισθηματικής ανάπτυξης του παιδιού, στον αλτρουισμό και την ενσυναίσθηση, δηλαδή το να μπορεί ο νέος να υπεισέλθει στη θέση του άλλου (Γαλανάκη, 2003). Ο πιο αποδοτικός τρόπος της εμπέδωσης της κοινωνικής κατανόησης στο σχολικό περιβάλλον είναι η διδασκαλία που βασίζεται στη συζήτηση και την επιχειρηματολογία άλλου (Γαλανάκη, 2003). Η αρμονική διαλεκτική σχέση μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή δημιουργεί συνθήκες μέσα στις οποίες ο μαθητής αισθάνεται υποκείμενο και όχι αντικείμενο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ενώ ταυτόχρονα του επιτρέπει να νιώσει ως δρών, συμμετοχος και συνδιαμορφωτής των όρων της σχολικής εκπαίδευσης στην οποία καλείται να ενταχθεί. Είναι όμως αναγκαίο, ο σύγχρονος εκπαιδευτικός να κατανοεί την ιδιαιτερότητα του αναπτυξιακού επιπέδου των εφήβων, το οποίο δεν είναι ταυτόσημο για όλους και να διαμορφώνει τις προσδοκίες σύμφωνα με αυτό (Δερμιτζάκης & Ιωαννίδης, 2004).

Καλό θα ήταν επίσης να σημειωθεί, ότι σήμερα η πρόκληση του εκπαιδευτικού που απευθύνεται σε εκκολαπτόμενους εφήβους ή εκκολαπτόμενους ενηλίκους είναι ιδιαίτερα μεγάλη, διότι τα σύγχρονα γνωστικά ερεθίσματα δεν προέρχονται αποκλειστικά από το σχολικό περιβάλλον, αλλά πηγάζουν και από το εξωσχολικό, λόγω χάρη από τα ΜΜΕ (έντυπα ή ηλεκτρονικά). Για τον λόγο αυτό, στην εποχή της πληροφορίας και της τεχνολογίας, το σχολείο καλείται να ανταγωνιστεί ή και να ενσωματώσει τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όχι μόνο για να την εκσυγχρονίσει αλλά και για να την καταστήσει ελκυστικότερη στον σύγχρονο έφηβο που διαθέτει πολλαπλάσιες προσλαμβάνουσες παραστάσεις από το παρελθόν (Κουτσούμπας και συν., 2010).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το πέρασμα από την παιδική στην εφηβική ηλικία, η οποία με τη σειρά της αποτελεί την «πύλη» για την ενηλικίωση, αποτελεί μία περίοδο που διακρίνεται, από τη μια, από αναπτυξιακές ψυχολογικές δυσκολίες και, από την άλλη, από χαρισματικές δεξιότητες. Ο έφηβος δεν είναι ούτε παιδί, αλλά ούτε και ενήλικος, ακολουθεί, όμως, μια βιοψυχολογική πορεία προς την ωρίμανση, στο πλαίσιο, της οποίας συντελούνται σωματικές, γνωστικές, κοινωνικές και συναισθηματικές αναπτυξιακές αλλαγές.

Τα στάδια της αναπτυξιακής μετάβασης του παιδιού στην εφηβεία είναι αναγκαία συνθήκη για την ενηλικίωσή του, η οποία, όμως, μπορεί να υπονομευτεί είτε από την επιβάρυνση του νέου με ανάληψη υπέρμετρων ευθυνών, που θα τον ενηλικιώσουν πρόωρα, είτε με την παρεμπόδισή του να αναλάβει ευθύνες αντίστοιχες του αναπτυξιακού του επιπέδου με αποτέλεσμα να παραταθεί η εφηβεία του εμποδίζοντας την ωρίμανση.

Ο εγωκεντρισμός της νόησης στην παιδική ηλικία μεταλλάσσεται κατά τη διάρκεια της μετάβασης, σε μια αποκεντρωμένη σκέψη που δομείται λογικά, προσδιορίζει τις σχέσεις αιτίου-αποτελέσματος, επαναπροσδιορίζει το γονεϊκό ρόλο, επιζητά να οικοδομήσει διαπροσωπικές σχέσεις εκτός της οικογενειακής εστίας, εμφορείται από ιδεαλισμό και

διαπνέεται από συγκινησιακή ευαισθησία και ανάγκη για δημιουργική έκφραση. Ταυτόχρονα, όμως, είναι και ιδιαίτερα ευάλωτος, διότι προσπαθεί να προσαρμοστεί στις νέες βιολογικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στο σώμα του, επιζητά την αποδοχή των συνομηλίκων του, νιώθει διαρκώς αντικείμενο παρατήρησης, αλλά και συχνά ακατάληπτος για τους άλλους γύρω του. Έτσι, λοιπόν, αναζητά να ενσωματωθεί στις ομάδες των συνομηλίκων του και επιδιώκει να διαφοροποιηθεί τόσο στην εμφάνιση όσο και στη συμπεριφορά από τους ενήλικους. Μέσα στο πλαίσιο αυτής της αναπτυξιακής πορείας του εφήβου προς αναζήτηση της ταυτότητας του, ο τελευταίος έρχεται αντιμέτωπος με ένα υπερεντατικό και αγχογόνο πρόγραμμα σπουδών στο οποίο καλείται να ανταποκριθεί.

Στη διαχείριση αυτής της πιεστικής κατάστασης, εκτός από την οικογένεια μπορεί να συμβάλλει καταλυτικά και ο εκπαιδευτικός, αποφορτίζοντας τον νέο από τις εμπλοκές που θα συναντήσει στην πορεία προς την κατάκτηση της ενηλικίωσης. Η σχολική εκπαιδευτική διαδικασία και οι λειτουργοί της μπορούν να εμψυχήσουν στον νέο άνθρωπο την ανάγκη στοχοθεσίας και στοχοπροσήλωσης, η οποία θα συμβάλλει δημιουργικά στην εξελικτική διαδικασία που περιλαμβάνεται στην εφηβική ηλικία. Η επένδυση του σχολικού περιβάλλοντος στα χαρισματικά προσόντα που φέρουν οι έφηβοι, εξοπλίζει τους νέους ανθρώπους με μηχανισμούς άμυνας κατά των ψυχοπιεστικών καταστάσεων που γεννά αυτή η ηλικία.

Ταυτόχρονα, το άτομο σε αυτή την ηλικία, έρχεται αντιμέτωπο με πληθώρα κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων που δημιουργεί το σύγχρονο μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Με προεξέχουσα την οικονομική κρίση, την εργασιακή ανασφάλεια και την απαξίωση παραδοσιακών θεσμών και ιδεολογιών, ο νέος άνθρωπος καλείται σήμερα να διαχειριστεί την ενδεχόμενη διάρρηξη του κοινωνικού ιστού, δηλαδή τη διαταραχή ή διάσπαση μέσα στην οικογενειακή εστία, τη συχνή αδυναμία του σχολικού περιβάλλοντος, να διαγνώσει και, ως εκ τούτου, να θεραπεύσει αναφυόμενες γνωστικές διαταραχές, το ολοένα και συχνότερο φαινόμενο της σχολικής βίας μεταξύ των συνομηλίκων, τη διαχείριση της αυξανόμενης πληροφόρησης από τους σύγχρονους διαύλους επικοινωνίας και τον έλεγχο αξιοπιστίας του πλήθους των πηγών πληροφόρησης.

Μέσα στο παραπάνω πλαίσιο προβλημάτων, ο σύγχρονος εκπαιδευτικός οφείλει να αντιμετωπίσει την πρόκληση του να προασπίσει το δικαίωμα των παιδιών να μεταβούν ομαλά στην εφηβική ηλικία και να διάγουν δημιουργικά την αναπτυξιακή της πορεία προς την ενηλικίωση. Η έκβαση της εξέλιξης της αναπτυξιακής πορείας των εφήβων είναι αυτή που θα οχυρώσει τον μετέπειτα ενήλικο στο να διαχειριστεί τις αναπόφευκτες και επικείμενες ματαιώσεις της ζωής, ώστε να τις μετατρέψει σε επαναπροσδιορισμούς νέων προτεραιοτήτων και στόχων που θα του επιτρέψουν να συνεχίσει γόνιμα και εποικοδομητικά την πορεία του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γαλανάκη, Ε. (2003). *Θέματα Αναπτυξιακής Ψυχολογίας – Γνωστική-κοινωνική-συναισθηματική ανάπτυξη*. Αθήνα: Ατραπός.

Δελλασούδας, Λ. (2005). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική: Διδακτική μαθητών με Ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Αθήνα: Ατραπός.

Δερμιτζάκης, Μ., Ιωαννίδης, Β. (2004). Ο σύγχρονος ρόλος του εκπαιδευτικού – Αξιοποίηση αρχών της προαγωγής της υγείας στην εκπαιδευτική διαδικασία. *Τιμητικός Τόμος Λουκά Σπάρου*: 329-339.

Elkind, D. (1967). Egocentrism in adolescence. *Child Development*, 38(4): 1025-1034.

Ζουπάνος, Γ. (2013). Εφηβεία. *Ιατρικός Κόσμος*, 13: 56-59.

Κουτσούμπας, Χ., Γιαννούλας, Α., Μερκούρης, Σ. (2010). Για μια ηθική των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στην εκπαίδευση. Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου Ημαθίας με τίτλο: *Ψηφιακές και διαδικτυακές εφαρμογές στην εκπαίδευση*: 1653-1664.

Μακρή-Μπότσαρη, Ε. (2011). *Σύγχρονα προβλήματα εφηβείας – Παιδαγωγική επιμόρφωση εκπαιδευτικών του ΟΑΕΔ*, Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο – Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης.

Νόβα-Κατσούνη, Ν. (1998). *Κοινωνικοποίηση – Η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου*. Αθήνα: Gutenberg.

Ομάδα αγωγής υγείας Β΄ Τάξη Γυμνασίου Δομοκού (2005). *Εφηβεία: Ένα συναρπαστικό ταξίδι*. Δομοκός: Γυμνάσιο Δομοκού.

Ρομποτή, Σ. (2004). *Εφηβεία*. Διαθέσιμο στο: www.systech.gr. Ανακτήθηκε στις 24/5/2013.

Φραγκάκη, Μ., Λιοναράκης, Α. (2009). Η κοινωνικο-πολιτική και ηθική διάσταση των ΤΠΕ μέσα από ένα εξ' αποστάσεως πολυμορφικό μοντέλο. Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου με τίτλο: Ένταξη και χρήση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία. 24-26 Απριλίου. Βόλος.